

II. KOMUNIKAČNÍ MODELY A TEORIE

„Model představuje strukturu symbolů a operačních pravidel, které dohromady tvoří sadu relevantních, základních, opěrných bodů v existující struktuře nebo procesu“.

Karl Deutsch (1952)

Komunikační model můžeme definovat jako teoretickou, zjednodušenou reprezentaci reálného světa. Je to nástroj, který odhaluje **základní vztahy** mezi jednotlivými částmi systému a snaží se **popsat jejich vzájemnou dynamiku**. Pokud chceme formulovat jakoukoliv teoretickou koncepci, vědomě či nevědomě, musíme modelovat procesy, kterých se tato teorie týká.

Čtyři funkce komunikačního modelu (Deutsch, 1952)

- 1/ **organizační** - pro konstrukci každého modelu je třeba nejdříve vybrat data a popsat je,
- 2/ **heuristickou** - model by měl mít schopnost popsat vzájemné vztahy prvků daného systému, a to tak, jak ještě nebyly nikdy pochopeny,
- 3/ **prediktivní** - ve většině případů, by se měl model pokoušet odhalit a vysvětlit nové vztahy či nový fenomén a predikovat jeho chování,
- 4/ **měření** - každý model by měl poskytovat možnost „měřitelnosti“ popisovaného chování (např. komunikačního). Jinými slovy měl by **umožňovat verifikaci jednotlivých předpokladů**, hypotéz, a to prostřednictvím sofistikovaného postupu.

SCHEMATA, MODELY, TEORIE

Modely jsou často zaměňovány s teoriemi, jelikož jejich vztah je velmi blízký. Model ale **není explanační nástroj sám o sobě, ale jen pomáhá tvořit teorii.**

- **TEORIE** – Obecně ucelený prediktivní systém, který se vztahuje k nějakému problému. Množina tvrzení, uspořádaných pravdivých, potvrzených, které splňují další podmínky.
- 1/ **jednoznačnosti** - vymezení používaných pojmů
- 2/ **úplnosti** – zahrnující všechny objekty a jevy/jejich vztahy/, které se k dané oblasti vztahují
- 3/ **konzistence** – vyžadující, aby se jednotlivá tvrzení vzájemně nevylučovala, nebo aby se na základě dané teorie nedaly vyvozovat tvrzení, která se vzájemně vylučují

MODELÝ PRO MASOVOU KOMUNIKACI

se pokoušejí popsat způsob **jak se jedinci adaptují na sociální realitu prostřednictvím masových komunikačních prostředků, respektive informací, které přinášejí.**

Významnou roli v těchto modelech hraje popis a výklad **průběhu toku informací.**

MODEL PERFORMATIVNÍ SPOLEČNOSTI

K
O
M
O
D
I
F
I
K
A
C
E

ROZPTÝLENÉ PUBLIKUM

E
S
T
E
T
I
Z
A
C
E

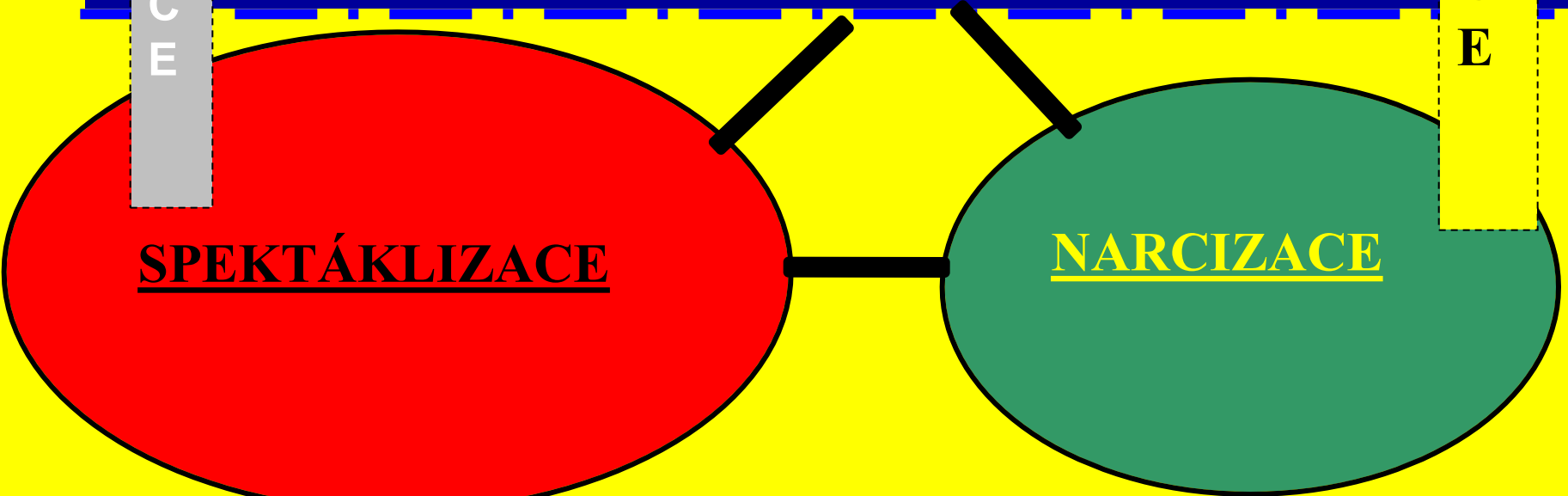
MASOVÉ PUBLIKUM

JEDNODUCHÉ PUBLIKUM

INDIVIDUALIZACE

SPEKTÁKLIZACE

NARCIZACE

KOMUNIKAČNÍ MODELY: PROCESUÁLNÍ A SÉMIOLOGICKÉ

A/ Procesuální škola vidí komunikaci jako **přenos informací**: různé komunikační modely zde obvykle představuje **lineární, jednosměrné schéma**

- „*Matematická teorie komunikace*“ (Claude Shannon, Warren Weaver, 1949)
- „*Komunikační model – Lasswellova formule*“ (Harold D. Lasswell, 1948)

- **B/ Sémiotická škola** chápe komunikaci jako proces tvorby významů: různé komunikační modely zde obyčejně představuje **triangulární schéma**
- *„Model konstrukce významu - označující/označované“* (Saussure, Ferdinand de ([1916] 1989): Kurs obecné lingvistiky)
- *„Model konstrukce významu – denotace/konotace/mýtus* (Barthes, Roland, 1967: Základy sémiologie.

C/ Syntéza obou modelů

- *„Základní funkce a prvky komunikace“*
(Roman Jakobson: Poetická funkce)
- *„Model zakódování a dekodování“*
(Stuart Hall, : Encoding and decoding in television discourse)

AD A/ PROCESUÁLNÍ PŘÍSTUP

A1/ Komunikační model Shannona a Weavera (1949)

Sdělení je v matematické teorii komunikace cokoliv, co se zdroj informace pokouší předat. Vychází z původní ideje, kterou je třeba zakódovat do symbolů, jež dávají jako celek smysl sdělení.

Symbols jsou arbitrárně, obecně přijaté znaky, jejichž cílem je osvětlit smysl sdělení. Nejčastějšími nástroji sdělení jsou slova a obrazy. Je nezbytné, aby měly symboly v mysli recipienta **stejnou referenční strukturu - zkušenostní pole**, které je tvořeno na základě individuálních zkušeností každého jednotlivce. Je ovšem třeba vycházet ze základního zjištění, že nejsou dva lidé se stejným sdílením významů, stejným polem zkušenosti.

Typy médií podle kódu, který užívají:

- **1/ prezentační média** - vyžadují přítomnost komunikátora. Jsou omezena na teď a tady. Produkují „akt“ komunikace (mluvené slovo, mimika, gestika, hlas, tvář, tělo),
- **2/ reprezentační média** - knihy, obrazy, fotografie atd. Média užívající kulturní a estetické konvence jsou reprezentační a kreativní. Vytvářejí text, který dokáže zaznamenat média prezentační. Tento text ovšem může existovat nezávisle na komunikátorovi. Reprezentační média produkují „dílo“ komunikace,
- **3/ mechanická média** - telefon, rozhlas, televize fungují jako přenašeče obsahů z kategorie č.1 a 2. Oproti reprezentačním médiím jsou v tomto případě užívány technicky vytvořené kanály.

Tři roviny komunikačních problémů:

Weaver rozlišuje ve svém modelu **tři roviny komunikačních problémů:**

a/ technický problém - tj. jak přesně mohou být komunikované symboly přenášeny,

b/ sémantický problém - tj. jak přesně přenesené symboly sdělují zamýšlený význam,

c/ problém efektivity - tj. s jakým výsledkem, jak efektivně ovlivňuje obdržený význam chování ve srovnání s původním záměrem.

ZÁKLADNÍ TYPY KOMUNIKAČNÍHO ŠUMU

- a/ **technický komunikační šum**
- b/ **sémantický šum**
- c/ **psychologický šum**

INFORMACE, ENTROPIE, REDUNDANCE

INFORMACE je mírou nejistoty či entropie v dané situaci. Více nejistoty znamená více informace. Když je situace kompletně predikovatelná není přítomna žádná informace.

ENTROPIE představuje stav totální absence organizace - situace naprosto nepredikovatelná.

REDUNDANCE to, co je predikovatelné či konvencionální ve sdělení.

DAILY MIRROR

Tuesday, March 3, 1981

12p

Demo blacks clash with London police

VICTIM: A policeman is helped to safety.

VIOLENCE broke out as thousands of angry blacks marched through London yesterday.

The demonstrators were protesting at police handling of their investigations into a fire in which 15 black people died.

Chaos broke out as the chanting marchers flooded into the city.

A 200-strong breakaway group attacked shops, wrecked cars and smashed windows.

In Fleet Street, the windows of a jeweller's were smashed by

By MIRROR REPORTERS

and traps of valuables snatched. Mirror cameraman Alisdair Macdonald was injured as he took dramatic pictures of youths looting the shop.

The violence spread to the West End, where clashes with police broke out. Dozens of officers were injured.

The march to Hyde Park set out peacefully from New Cross,

South London, where the children fire victims died at a party.

Among the estimated 10,000 demonstrators were protesters from as far as Bristol, Manchester and Birmingham.

Later one black leader said: "I admit some black kids caused trouble, but the police didn't need to use force."

Women and children were frightened and trampled and policemen were injured. But it should never have happened.

Flashpoint—Page 5. The Spoilers—Centre Pages.

FLARE-UP: Police and marchers clash at flashpoint of the "peaceful" demo that went wrong. Pictures: ALISDAIR MACDONALD

CONFRONTATION

1/ NEGATIVNÍ ZPĚTNÁ VAZBA

Jde o signál/y indikující odchylku, a umožňují tak zachovávat rovnováhu.

2/ POZITIVNÍ ZPĚTNÁ VAZBA

Znamená amplifikaci nebo akceptaci odchylky od normálu, z rovnováhy.

A 2/Komunikační model Harolda D. Lasswella

The Structure and Function of Communication in Society, 1948

- **A/ kdo mluví,**
  - **B/ co říká,**
  - **C/ jakých prostředků ke komunikaci užívá ,**
  - **D/ na koho se obrací,**
  - **E/ jaký účinek má tato komunikace na jejího příjemce,**
-
- **ad a/ analýza institucí komunikátora a jejich kontrola**
  - **ad b/ analýza obsahu sdělení**
  - **ad c/ analýza jednotlivých typů masových médií**
  - **ad d/ analýza publika**
  - **ad e/ analýza účinků masových médií**

KRITIKA PŘENOSOVÝCH MODELŮ

■ A/ INSTRUMENTALISMUS

Problém tohoto typu komunikačních modelů spočívá především v tom, že **chápu komunikaci primárně jako informaci, ne význam**. Redukují tak uvedený proces na směnu jakéhosi kvanta bitů, které jsou ovšem kompletně dekontextualizované.

Komunikační akt tak vypadá jako proces uložení ideí (jako objektů) do slov (jako kontejnerů), které jsou naloženy na koleje (kanál) a odeslány příjemci, který v kontejneru/slovech hledá ideje.

B/ LINEARITA

- **fixuje a odděluje role 'vysílače' a 'příjemce'**. Ale ve skutečnosti komunikace mezi dvěma diskutujícími zahrnuje **simultánní** 'vysílání' a 'příjem'.
- **Lineární jednocestný model připisuje příjemci sekundární roli**. Komunikace, ale není jednosměrná silnice, a to ani v situaci, kdy prostě jen posloucháme rozhlas či televizi.

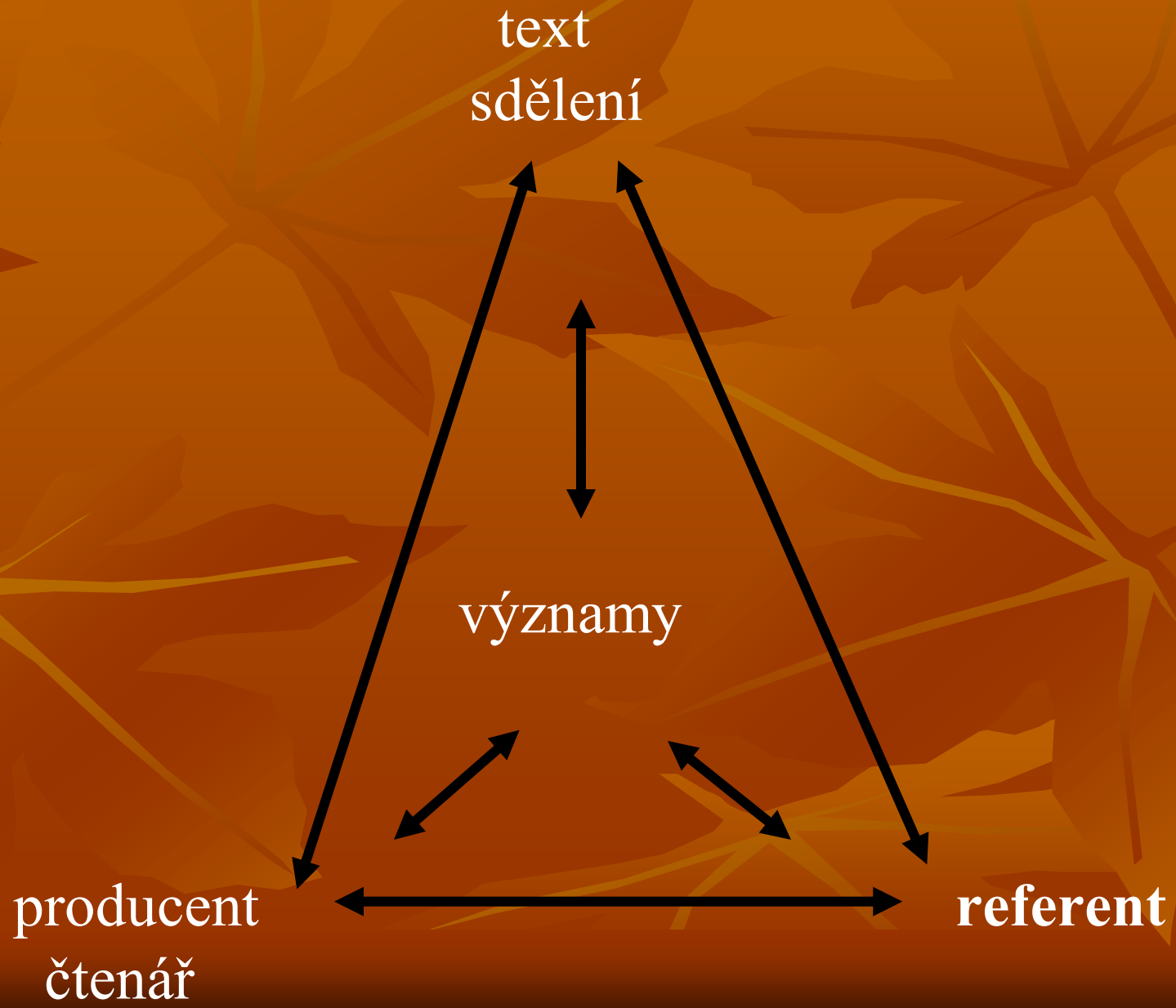
II. SÉMIOLOGICKÉ KOMUNIKAČNÍ MODELY

- mají strukturální charakter a jejich primárním cílem je **popsat vztahy mezi jednotlivými elementy působícími v rámci procesu konstrukce významu.**
- modely se tedy nesoustřeďují na jednotlivé fáze komunikace, ale koncentrují pozornost na **strukturu vztahů**, které umožňují sdělení cosi označit.

- Jinými slovy, sémiotické komunikační modely se zabývají tím, **jak se z vizuálního, audiálního, taktilního, čichového či chuťového znaku stane sdělení.**
- Význam tak není ničím jiným než **interpretací, která vychází z užití znaků.**

- **Většina modelů popisujících konstrukci významu sdílí podobnou formu, respektive zahrnuje tři základní elementy:**
  - **1/ znak**
  - **2/ objekt (referent), který znak zastupuje**
  - **3/ uživatele znaku**

SDĚLENÍ A VÝZNAMY

SYNTETICKÉ KOMUNIKAČNÍ MODELY

1/ JAKOBSONŮV KOMUNIKAČNÍ MODEL

- „I LIKE IKE“
- „DO ČISTA DO ČISTA“

Typ fce.	Orientace	Vlastní funkce	Příklad
referenční	kontext	poskytování informací	Prší
expresivní	mluvčí	vyjádření pocitů/ postojů	Chčije a chčije
konativní	adresát	Ovlivňování chování	Počkej tady, dokud nepřestane pršet!
fatická	kontakt	vytváření nebo udržování sociálních vztahů	Hrozná počasí, že?
meta- jazyková	kód	dotýká se podstaty interakce (např. televizního žánru či formátu)	A teď následuje pravidelná předpověď počasí.
poetická	sdělení	zvýraznění textových charakteristik	Klesl k zemi jako když mírný deštík pomalu padá z nebes.

2/ Revidovaný Jakobsonův model podle Thwaitese (1994)

- Nová je **FUNKCE FORMÁLNÍ**, která ukazuje jak vyplývá z podoby textu **způsob jeho čtení**. Například podoba dopisu ukazuje, zda jde např. o soukromou nebo obchodní korespondenci. Tato formální funkce doplňuje funkci metajazykovou.
- Odlišnost mezi formálním zpracováním redakčního textu a reklamního sdělení vede čtenáře k tomu, jak tato sdělení číst - „zda jako **záměr informovat**“ nebo jako „**záměr prodat**“.

- **Stále častěji však dochází k tomu, že se tyto odlišnosti smazávají a vzniká nesrozumitelná verze metajazyka. Sdělení, která vypadají jako redakční text, ale přitom prodávají zboží či služby.**
- **Magazíny orientované na životní způsob či volný čas svých čtenářů. Samostatné stránky věnované různým druhům zboží - například sportovního oblečení, které je často tematicky strukturováno. Vyobrazené modely jsou zde ovšem současně „ukotveny“ informací o ceně a místě, kde je možné tyto produkty koupit či objednat. Jinými slovy jde de facto o reklamu.**

■ EXPRESIVNÍ FUNKCE

se dotýká konstrukce mluvčího.

Zatímco **funkce konativní** formuje adresáta, tak jako je tomu v Jakobsonově modelu.

Obě tyto funkce formují **vztah mezi mluvčím a adresátem**, a to tím, že definují skupinu, do které účastníci interakce patří a vytvářejí tak **kontext**, ve kterém mohou být znaky směřovány.

FUNKCE OSLOVENÍ - zahrnuje mluvčího a adresáta, respektive podavatele a příjemce sdělení. Každý text má **implicitního příjemce**. Autor se musí snažit ve své mysli vytvořit modelového čtenáře. Znaky, které autor - podavatel - užije v textu musí vytvářet vztah mezi mluvčím a adresátem. Nelze ovšem zaměňovat autorovu představu adresáta a cílovou skupinu jeho skripta.

KONTEXTUÁLNÍ FUNKCE odráží sociální situaci, ve které znaky existují. Například komunikace vedená ve školní třídě bude pravděpodobně vzdělávací. Červené světlo na semaforu znamená stop, zatímco červené světlo svítící na televizoru znamená, že je v pohotovostním režimu v režimu (stand-by). V obou případech jde o znak červené světlo. Je to ale kontext, který nám říká jaký kód máme použít, abychom danému sdělení porozuměli.

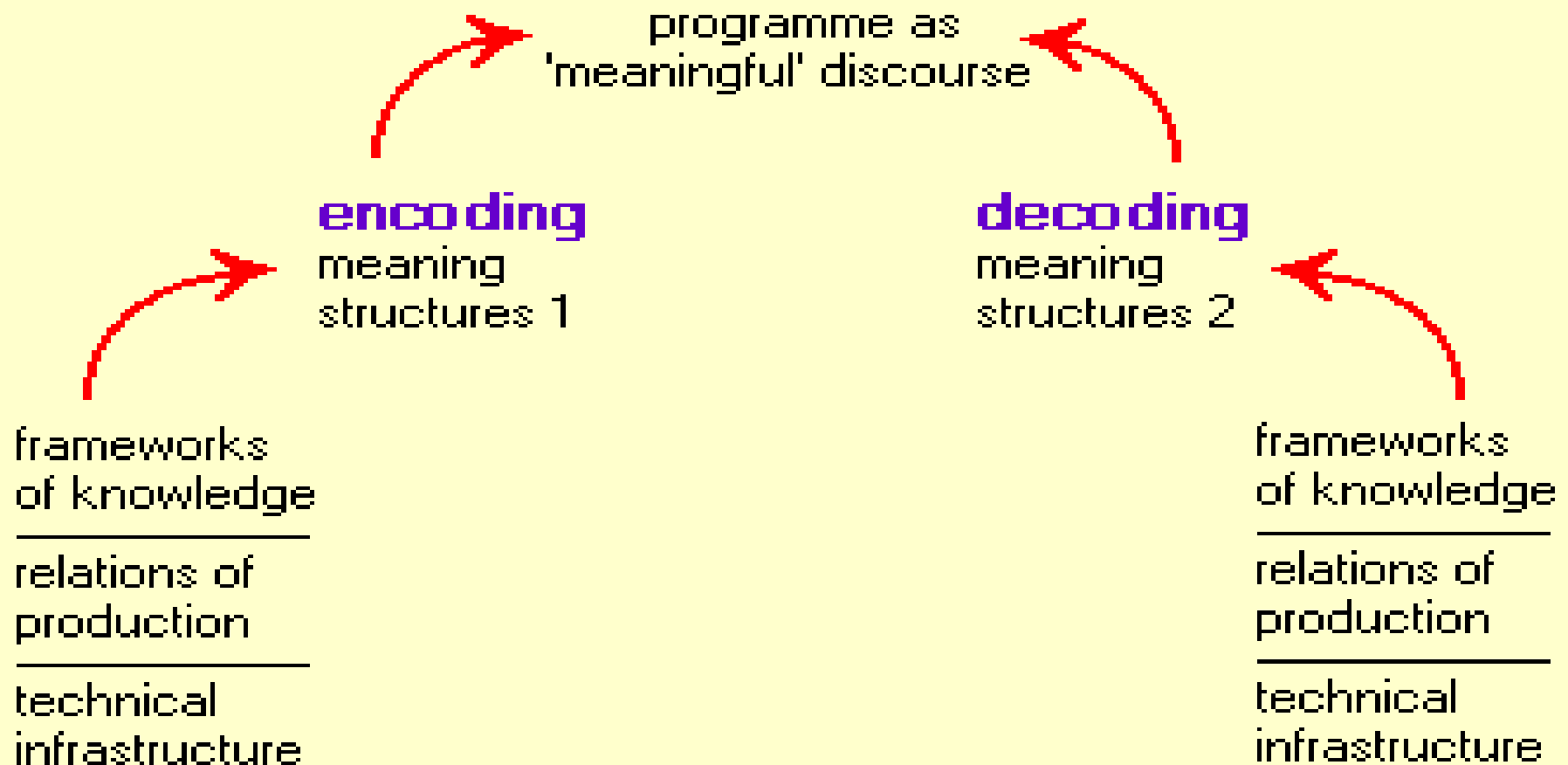
- Aplikace revidovaného Jakobsonova modelu ukazuje komplexnost komunikačního aktu, respektive pomáhá nám oddělit jednotlivé strukturální součásti znakové komunikace.
- Současně je třeba upozornit na to, že daný model nám neposkytuje některé další potřebné informace týkající se struktury znaků samotných.
- Proto se v následující kapitole pokusíme přiblížit sémiotiku jako disciplinu, která se znaky a jejich užíváním speciálně zabývá.

3/ MODEL ZAKÓDOVÁNÍ/DEKÓDOVÁNÍ

(Stuart Hall: Encoding and decoding in television discourse, 1972)

- Spojuje tradici sociálních věd se semiologií a literární teorií. Zaměřila se na **populární kulturu**. Zdůrazňuje užívání medií jako reflexi specifických sociokulturních kontextů, jako proces **připisování kulturních významů kulturním produktům a zkušenostem**.
- Tento přístup odmítá S-R model a pojetí dominantního textu. Klíčový je zde předpoklad, že sdělení může být čteno či dekováno individuálně podle sociální a kulturní determinace a především odlišně od záměru vysílatele.

Hall se de facto pokusil naznačit novou orientaci studia masových médií, jež by mělo za prvé reflektovat **(neo)marxistické pojetí tvorby a distribuce moci**, a za druhé pak musí nahlížet mediální sdělení prismaticem **sémiotiky**.

- „model zakódování a dekodování“ předpokládá, že mediální sdělení je umístěno mezi:

1/ podavatelem, který jej do určité míry formuje a

2/ příjemcem, jenž sdělení dekoduje na základě vlastní situace a individuálních interpretačních rámců.

- Uvedený model ukazuje, že **médii vyslanou ideologii nelze prostě ztotožnit s ideologií přijatou publikem.**

- Hallova koncepce „zakódování a dekodování“ se vlastně pokusila o syntézu základních východisek

a/ komunikační teorie,

b/ sémiologie,

c/ sociologie,

d/ psychologie

Syntetickou podobu uvedené koncepce dokládají její základní komponenty:

a/ teorie mediálního působení (mediálních účinků)

b/ teorie „užití a uspokojení“

c/ sémiologická perspektiva

1/ Z teorie mediálního působení (účinků)

přejal model „zakódování a dekodování“ představu, že masová komunikace je **strukturovanou aktivitou**, v rámci které instituce produkující mediální sdělení **mají moc formovat mediální agendu či definovat základní témata.**

- **Odmítl představu o tom, že masová média mají VŽDY schopnost donutit přímým působením jedince k požadovanému způsobu chování.**

2/ Z teorie „užití a uspokojení“ převzala uvedená koncepce ideu **aktivního diváka** vytvářejícího významy ze znaků produkovaných médii. Objevuje se zde ovšem i vliv **interpretativního** a **normativního** pojetí, tedy snaha zachytit, jakým způsobem jsou divácké reakce a interpretace strukturovány za hranicí individuální psychologie.

3/ V neposlední řadě lze v uvedeném modelu identifikovat též vliv kritické reflexe sémiologické perspektivy soustředující se na otázku, jak jsou v průběhu komunikace produkovány významy. Jinými slovy, v modelu „zakódování a dekodování“ byla představa atomizovaného publika typická pro teorii injekční jehly nahrazena strukturou složenou z **množství sub-kulturních formací** či skupin jednotlivců.

- **Komunikační proces je v rámci „modelu zakódování a dekodování“ chápán jako celek zahrnující jak:**

1/ proces tvorby obsahu na straně jedné,

2/ tak i proces jeho divácké recepce na straně druhé.

- **Hall se v této souvislosti domnívá, že jsou to slova, jež řídí naše čtení, interpretaci mediálních sdělení a že nás velmi často vedou k tzv. „preferovanému čtení“ (preferred reading).**

- To vede publikum či dokonce jej nutí k tomu, aby **interpretovalo mediální obsahy v rámci tradičních hodnot zákona a pořádku.**
- Jinými slovy, „preferované významy“ potlačují potenciální opoziční významy (ve vztahu k sociálnímu řádu) a vedou nás tak k tomu, abychom přehlíželi negativní stránky (významy) dané sociální struktury.

SÉMIOTIKA/ SÉMIOLOGIE

(z řeckého semeion - znak)

- **Sémiotika je vědní disciplína zabývající se znaky a významy.** Vytváří tak v rámci komunikačních studií specifickou výzkumnou oblast zaměřenou primárně na mechanismy **sociální produkce významů**, a to v rámci znakového systému.
- *„Věda, která studuje život znaků v životě společnosti“*
- *Cílem této vědní disciplíny je odpovědět na otázku „z čeho sestávají znaky a jakými zákony se řídí“ (Ferdinand de Saussure)*

- Sémiotika se zabývá **analýzou textů**. Označení „text“ zde je chápáno v širším smyslu.
- 'Text' může existovat v každém mediu a může mít povahu verbální, neverbální nebo zahrnovat obojí.
- Sémiotika se tak soustředuje na **abstraktní struktury, které nemůžeme pozorovat přímo jako vnější realitu.**
- Sémiotická východiska užívají jazykovědci, filosofové, psychologové, sociologové, antropologové, mediální, literární i estetická teorie, ale i psychoanalýza.

- **Sémiotika chápe realitu jako lidský konstrukt.**
- **Pravá podstata věcí neleží v nich samých, ale ve vztazích, které okolo nich konstruuujeme a následně promítáme mezi sebe a tyto jevy.**
- **Sémiotické komunikační modely se zabývají tím, jak se z vizuálního, audiálního, taktilního, čichového či chuťového znaku stane sdělení.**
- **Význam tak není ničím jiným než interpretací, která vychází z užití znaků.**

Základním cílem sémiotického přístupu je analýza mechanismu sociální produkce významů, respektive jejich role v mocenských vztazích.

■ Sleduje tři základní komunikační jednotky:

1/ **znaky** jako stavební kameny komunikace.

Soustředuje se přitom na analýzu různých typů znaku a způsobů jak sdělují význam svým uživatelům. **Znaky jsou pro sémiotiku lidskými konstrukty.**

2/ **kódy** jako systémy, do kterých jsou znaky organizovány.

3/ samotnou **kulturu**, ve které dané znaky a kódy existují.

III. ZNAK A VÝZNAM

- **Homo significans**
- **Zdá se, že jako živočišný druh jsme přitahováni k tomu, abychom vytvářeli významy**
- **„Myslíme pouze ve znacích“ (Peirce)**
- **„Naše myšlení se realizuje prostřednictvím tvorby a interpretace znaků“.**

- Znaký nabývají formu **slov, obrazů, zvuků, vůní, chutí, jednání, objektů**
- Cokoliv může být znakem, ale jen v situaci, kdy je to interpretováno jako *'označující'* = něco, co *zastupuje* cosi jiného než sebe sama.

TEORIE ZNAKU

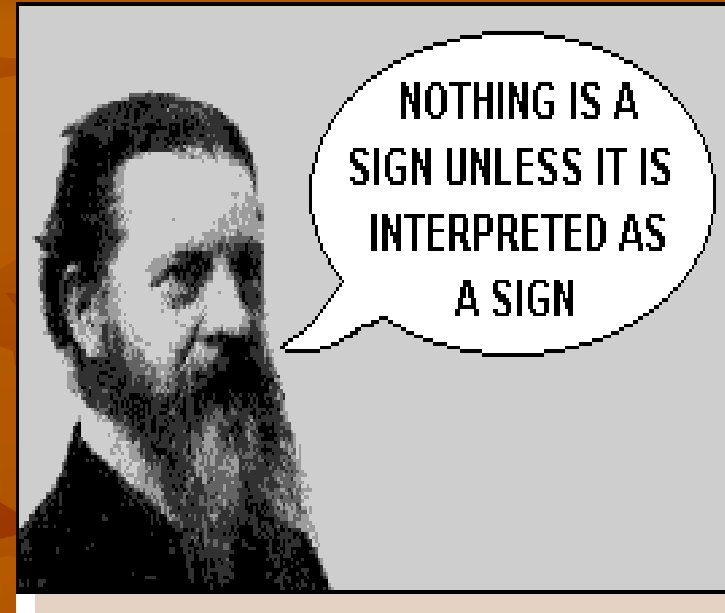
A/ Charles Saunders Peirce (1839-1914)

B/ Ferdinand de Saussure (1857-1913)

Charles Saunders Peirce (1839-1914)

**Znak je cosi fyzického, smysly
vnímatelného, něco co zastupuje
něco jiného než sebe sama.**

**Znak reprezentuje objekt či
referent v mysli interpreta.**

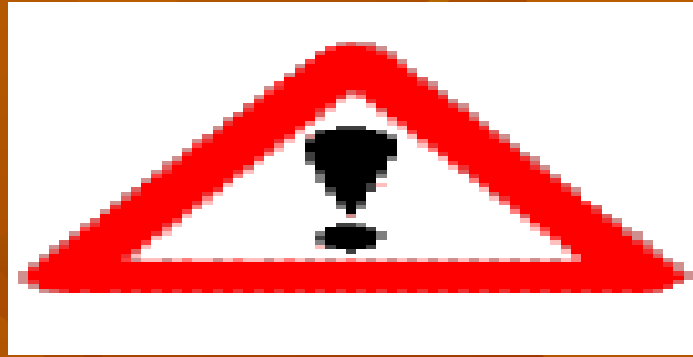

a/ **SYMBOL** - je znak, který funguje na základě nějakého obecně přijatého pravidla nebo asociace s objektem. Znaky symbolické se nepodobají objektu, ani s ním nemají přímé spojení.

b/ **IKON** - je znak, který se podobá svému objektu, respektive znak, který denotuje objekt jen na základě vlastních rysů, které se velmi blíží rysům objektu.

c/ **INDEX** - je znak, který funguje na základě vlastní faktické nebo příčinné souvislosti s objektem.

SYMBOL

- „Označující“ se nepodobá „označovanému“. Je v zásadě arbitrární nebo čistě konvenční. To znamená, že takový vztah musí být učen. (např. jazyk obecně, abeceda, čísla, Morseova abeceda, semafor, vlajka)

IKON(a)/IKONICKÉ:

- „Označující“ se podobá či imituje „označované“ (vypadá, zní, chutná, voní stejně nebo podobně).
- Například portrét, onomatopoe, metafora, zvukové efekty v rozhlasovém dramatu, imitovaná gesta apod.

INDEX/INDEXICKÉ:

- „Označující“ není arbitrární, ale je spojeno (fyzicky nebo kauzálně) s „označovaným“. Toto spojení je **pozorovatelné** nebo **odvoditelné**. Například:

- a/ *'přirozené znaky'* (kouř, hrom, stopy, ozvěna, ne-syntetická vůně či chuť, lékařské symptomy (bolest, vyrážky, puls), měřicí nástroje /větrná korouhvička, teploměr, hodiny/,
- b/ *'signály'* (a otisk boty na dveřích, zvonek telefonu), ukazatele (a rozcestník), záznamy (fotografický, filmový, audio, video atd.),
- c/ *osobní 'znaky'* (rukopis, oblíbené fráze) a indexická slova ('toto', 'tady', 'tam').

MAPA je

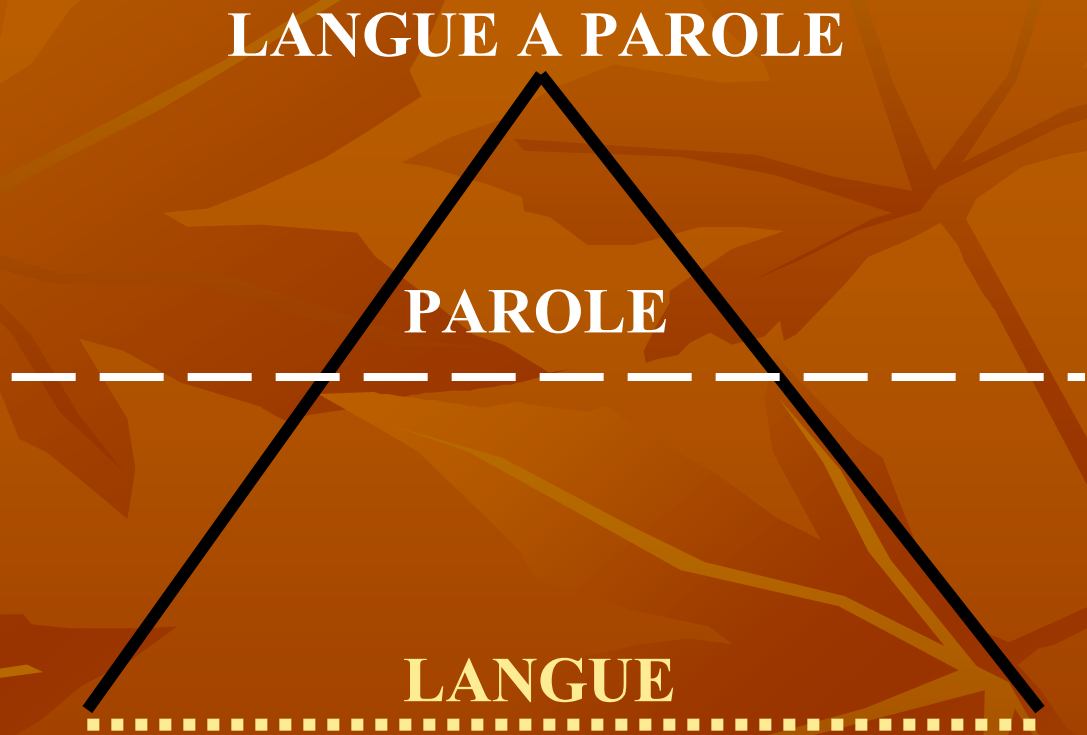
- **a/ indexická** v tom smyslu, že upozorňuje na umístění objektů,
- **b/ ikonická** v tom, že reprezentuje přímé vztahy a vzdálenosti mezi objekty
- **c/ symbolická** v tom, že užívá konvenční symboly, jejichž porozumění se musíme naučit.

- **Znaky tedy nemohou být klasifikovány bez reference k záměru jejich uživatele v daném kontextu.**
- **Jedna osoba může též znak užívat důsledně symbolicky, jiná ikonicky a další indexicky. Když hovoříme o ikoně, indexu či symbolu, nemáme na mysli objektivní kvalitu znaku, ale uživatelovu zkušenost se znakem.**
- **Znaky též mění svůj modus v čase. V jistém smyslu je Rolls-Royce indexem bohatství, člověk musí být bohatý, aby si jej mohl koupit. Ale postupem času, sociálním užíváním se zde vytvořil konvenční symbolický znak bohatství.**

Ferdinand de Saussure

Ferdinand de Saussure (1857-1913)

- PRAVIDLA JAKÉKOLIV KOMUNIKACE JSOU SKRYTÁ ale
- znalost pravidel (langue) ještě negarantuje existenci SMYSLU („Colorless green ideas sleep furiously“).

SYNCHRONNÍ A DIACHRONNÍ

■ Můžeme zde rozlišit dva základní přístupy:

A/ první se domnívá, že užívání - komunikační praxe determinuje systém

B/ druhý naopak předpokládá, že systém předchází, determinuje užívání (strukturální determinismus)

A/ **Synchronní analýza** se soustřeďuje na stav jazyka (parole) v jednom okamžiku.

B/ **Diachronní analýza** se zabývá proměnami jazyka v čase (langue).

Aplikujeme-li uvedené kategorie ne jen na jazyk, ale na sémiotické systémy obecně pak musíme rozlišovat mezi

A/ kódem a sdělením

B/ strukturou a událostí nebo

C/ systémem a užitím (ve specifických textech nebo kontextech).

- Aplikujeme-li tuto teorii na tištěné či televizní zpravodajství jako semiotický systém pak:

1/ **parolovou strukturu** představuje každý konkrétní článek, fotografie, stránku, reportáž, zpravodajskou relaci apod.

2/ **langovou strukturu** představují pravidla tvorby tištěného či televizního zpravodajství

Saussurova teorie znaku a významu

Saussure navrhuje „dyadický“ či „dvouprvkový“ model znaku. Znak definuje jako složený z:

1/ „označujícího“ (*signifiant* /*signifier*/) - formy, kterou znak na sebe bere

+

2/ „označovaného“ (*signifié* /*signified*/) – pojmu-konceptu, který reprezentuje

Znak

je celek, který vznikl z asociace „označujícího“ a „označovaného“. Vztah mezi těmito kategoriemi pojmenoval Saussure jako „označování“ (signifikaci).

- Znak je pro Saussura psychická jednotka, pojem/akustický obraz, který sestává

z KOMBINACE

„označovaného“ a „označujícího“.

- Každý unikátní pár vytváří unikátní znak.
- Znak není spojením mezi „věcí“ a „jejím pojmenováním“,
- ale mezi „konceptem-obrazem“ a „zvukovým vzorcem“.

- „Zvukový (akustický) vzorec“ je posluchačovou psychologickou impresí zvuku, jak mu ji zprostředkovaly smysly.
- Tento „zvukový vzorec“ můžeme označit jako „materiální“ element pouze tehdy, když je reprezentací našich sensorických dojmů.
- Druhou „abstraktnější“ částí znaku představuje mentální obraz (koncept), ke kterému se označující vztahuje

ZNAK

JE KOMPONOVÁN Z

OZNAČUJÍCÍHO
fyzická existence
znaku)

+ OZNAČOVANÉHO
(psychický pojem)

OZNAČOVÁNÍ
vnější realita

„Označující“ je fyzickou reprezentací toho, co vnímáme - písmeno na papíře, zvuk šířený vzduchem atd.

„Označované“ je mentálním obraz, ke kterému se označující vztahuje.

- Proč se Saussurův model znaku vztahuje pouze ke „konceptu-psychickému obrazu“ a ne k „věci“ samotné?
- Tím, že hovoříme o věcech máme v mysli jejich představu, ale ne věci samotné.
- *Chování na základě představ je to, co slova běžně vyvolává. Pokud řekneme „Napoleon“ nepokloníme se dobyvateli Evropy, i když bude následovat výčet jeho titulů a válečných úspěchů.*
- Budeme o něm maximálně přemýšlet.

Audition

Phonation

Phonation

Audition

■ Hjelmslev (Hjelmslev 1961) užívá pojmy:

A/ 'vyjádření' a 'obsah', aby popsal

B/ označující a označované.

C/ Označující se zde jeví jako **forma** znaku a označované jako **obsah**.

	Substance	Forma
Označující: rovina <u>vyjádření</u>	„ <i>Substance</i> “ vyjádření: fyzický materiál media (fotografie, zaznamenaný hlas, slova tištěná na papíře)	<i>Forma</i> vyjádření: jazyk, formální syntaktická struktura, styl
Označované: rovina <u>obsahu</u>	„ <i>Substance</i> “ obsahu: 'lidský obsah', textový svět, téma-předmět,	<i>Obsahová forma:</i> 'sémantická struktura'/ 'tematická struktura'

IV. ARBITRÁLNOST

- Ačkoliv označující má funkci zastupovat 'standing for' „označované“, neznamená to, že zde je nějaké nevyhnutelné, vnitřní, přímé spojení.
- V této souvislosti hovoří Saussure o *arbitrárnosti* znaku – či přesněji o arbitrárnosti spojení mezi „označujícím“ a „označovaným“.
- obr. č. 18 Škála motivovanosti znaku/ stupeň jeho konvencionality

- **Motivované verbální i vizuální (ikonické) znaky zůstávají nadále znaky, i když jejich podobnost s referentem nám paradoxně zastírá jejich původ.**
- **Realismus je zde plausibilní ne proto, že přesněji odráží realitu, ale protože je konstruován z toho, co je známé.**
- **Síla jazykových systémů je v tom, že je zde velký rozdíl mezi „označujícím“ a „označovaným“.**
- **Moc obrazových médií spočívá naopak v tom, že zde diference není.**

- TV obrazovka i novinová zpráva prezentuje jednotlivá označující **simultánně**, zatímco v řeči jsou označující přítomny v jednom okamžiku v rámci lineární sekvence.
- Tento mechanismus simultánního označování vede v televizním zpravodajství i v tisku (zvláště tabloidním) ke zvýšené pozornosti k prostorové kompozici, v rámci které se například „televizní obraz“ skládá z množství **různých znaků, které se navzájem podporují nebo modifikují**.
- Podobně je tomu s kombinací titulku, fotografie a textu v tištěných médiích.
- V obou případech platí, že na rozdíl od krásné literatury média sdělují svou „pravdu“ velmi imperativně - protože **simultánně**.

Sunday Mirror

Three days before the official list

20p December 28, 1980 No. 919

YOUR New Year Honours

By REVEL BARKER
LOVELY Anna Ford today wins the title she never wanted — Sex Symbol of 1980.

Britain's men rated the TEN beauty queens ahead of stammers like Sophia Loren, Bo Derek and Debbie Harry. Anna 36, has always preferred to be judged on the way she reads the news at Ten rather than her looks.

But was she furious at being voted the nation's favourite in an annual survey broadcastly conducted for the Sunday Mirror? Happily, not a bit.

"It's terrible, I'm afraid. Very sweet, and Anna when told the result. "I really am delighted."

Heroes

More than 1,000 men and women in all parts of Britain took part in the poll to compile YOUR New Year Honours List.

The survey (see Pages 10 and 11) included your top personalities and celebrities of 1980 and comes three days before the annual Honours List.

Man of the Year is the Pope and your favourite heroes are the SAS and McTear's Lads of the Iranian Embassy siege in London.

Anna also came third in the Women of the Year vote—behind the Queen Mother and The Queen.

"I'm really flattered to be included in a list like that," she said. "The girl who faces millions of viewers each night was naturally nervous."

"I'm on holiday and just staying at home," she said. "I couldn't wait to be photographed like this."

The picture here is the one Anna says she would most like to see in the Sunday Mirror readers to see.

Anna explained her ideas on glamour: "There has always been a misunderstanding about my

SEXY ANNA TOPS POLL

views," she said. "My complaint is that women are always talked about on the basis of how they look."

"You get headlines like 'Man and Blonde Die in Car,' as though I'm the only interesting thing about the woman in her hair, and it's sufficient to describe her as just 'blonde'."

"Women are a lot more

interesting than that, and have lots of other facets."

"I'd like people to recognize it, it's not just a personality thing of Anna's award."

Actress Diana Dora said: "Many men who watch TV obviously sit there and fantasize about her."

"I am not in the least sur-

prised at the result of the poll. We get on well together and I would have voted for her."

TV star Bruce Forsyth said: "She is most attractive. I particularly like her when she has her hair up. She is a very lovely girl."

Actor Diana Dora said: "Many men who watch TV obviously sit there and fantasize about her."

Lake, said: "I think she appeals to men's primitive instincts."

Top fashion designer Bob Gibb said: "Anna is just terrific. I designed some clothes for her once and although she is not beautiful in the classical sense she has a winning personality and charm."

Anna—her choice of picture

Happy New Year

- **Znaky ani neřídí proces své obecné přijatelnosti, ani nejsou izolovány od společenských střetů.**
- **Lidé bojují o to, aby měli možnost připsat vlastní akcenty znakům na kterých jim záleží a snaží se, aby tento význam jako výklad reality vydržel co nejdéle.**

V. ZNAK A SYSTÉM: SYNTAGMATICKÁ A PARADIGMATICKÁ ORGANIZACE ZNAKŮ

Sémiotická analýza vychází:

- 1/ z identifikace základních stavebních jednotek sémiotického systému
- 2/ strukturálních vztahů mezi těmito jednotkami

■ **Rozlišujeme tři typy systémových vztahů:**

a/ mezi označujícím a označovaným

b/ mezi znakem a dalšími součástmi systému

**c/ mezi znakem a jednotkami, které jej obklopují
v rámci konkrétní označující praxe.**

■ **Význam vzniká na základě difference mezi označujícími.**

Tyto difference mají dvojí povahu:

a/ PARADIGMATICKOU

b/ SYNTAGMATICKOU

- **Rozlišujeme dva základní způsoby jak se znaky organizují do kódů.**

- Pro jevy v rovině **parole**, které jsou kombinací alespoň dvou elementárních znaků, je užíván termín

SYNTAGMA

- Syntagmatická rovina je **seskupením znaků v aktuálním užití**
- **Syntagmatické vztahy** se vztahují **intratextuálně** k dalším označujícím současně přítomným v rámci textu.

Pro jevy v rovině **langue** je užíván termín

PRADIGMA

Paradigmatické vztahy se vztahují intertextuálně k označujícím, které nejsou v textu přítomny.

- Paradigmatická rovina je proto nazývána někdy jako **dispoziční universum**,

A/ PARADIGMA: PARADIGMATICKÁ ANALÝZA

- 1/ všechny jednotky v jednom paradigmatu musejí mít nějakou **společnou charakteristiku**,
  - 2/ každá jednotka paradigmatu musí být **jasně odlišena od ostatních**.
- **Paradigmatické vztahy patří do jedné sady, a to na základě funkce, kterou sdílí či plní.**

V případě filmových a televizních obsahů zahrnují paradigmaty způsoby:

a/ **změny záběru** (střih, zatmívání, prolnutí do jiného záběru apod.).

b/ **typ médií či žánr** také tvoří paradigma.

c/ **konkrétní mediální texty získávají význam též díky konfrontaci s alternativním použitím jiných médií a žánrů.**

1/ jak žurnalistické postupy výstavby sdělení (např. reportáže),

2/ ale i pravidla vizuální televizní komunikace (např. stříhová skladba),

3/ i pravidla verbální komunikace apod.

Paradigmatická a syntagmatická organizace Obr. 1

B/ SYNTAGMA: SYNTAGMATICKÁ ANALÝZA

- Syntagma představuje kombinaci jednotlivých vybraných znaků z paradigmat.

A/ **psané slovo** je vizuálním syntagmatem komponovaným ze sekvencí paradigmatických voleb písmen.

B/ **věta** je syntagmatem slov.

C/ **oblečení** je syntagmatem složeným na základě výběru z paradigmat klobouků, kravat, košil, kalhot, bot apod.

D/ **hlavní televizní zpravodajství** je komponováno syntagmaticky z osmi a více příspěvků, které jsou paradigmaticky vybírány z řady možných událostí, které byly zpracovány do podoby zpráv vlastní redakcí nebo agenturami a pod.

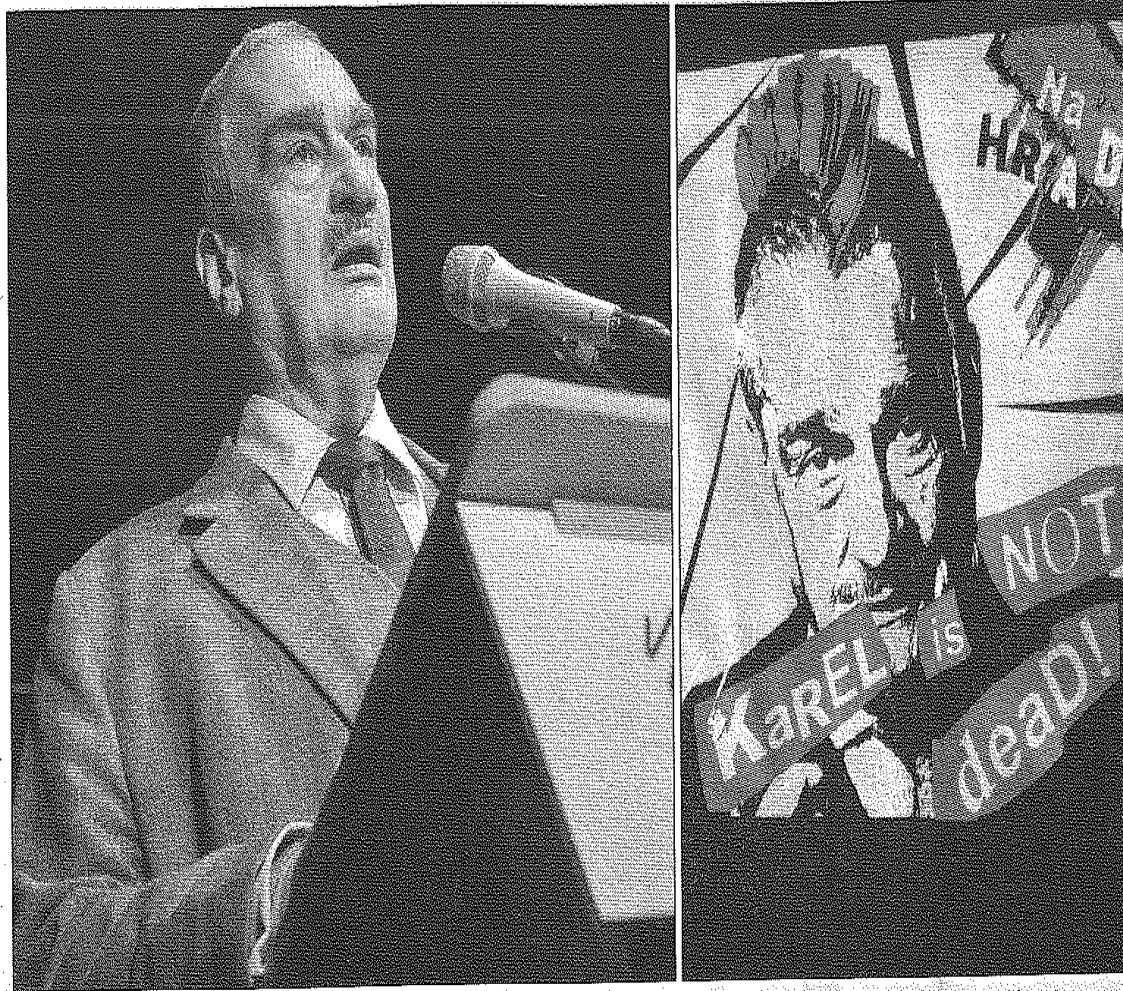
- Konstrukce syntagmatu podléhá **pravidlům či konvencím**, na základě kterých jsou kombinace uskutečňovány.

A/ v jazyce jsou to gramatická nebo syntaktická pravidla.

B/ ve zpravodajství jsou to pravidla tvorby zahrnující:

Pankáč Schwarzenberg už odstartoval

Kandidát TOP 09 na Hrad Karel Schwarzenberg představil na včerejší tiskové konferenci i své nové tričko.

Foto PRAVO – Petr Horník

Ministr zahraničí a šéf TOP 09 Karel Schwarzenberg včera odstartoval svou prezidentskou kampaň. Voličům slíbil, že když se na Pražský hrad dostane, zůstane stejným, jako je dnes. „Kdyby mně to ale stouplo do

sebeironickou hláskou, která zli dověla: „Když se kecaj nesmysly, raději spím.“

Včera Schwarzenbergovi lidé rozdávali novinářům tričko, na kterém je šéf české diplomacie zpodobněn jako pankáč s kohoutkem na hlavě a s praporečkou

Na Hradě by chtěl pokračovat ve šlápěch Václava Havla, který byl jeho „vynikající učitel a nedostupný vzor“. Podle svého programu bude k dění v republice kritický. „Všechny nepravosti hodlám nazývat pravým jménem a podpořím příchod nových mo-

vychyluje, že závaží tihnou jednou stranou. Já mám obavy, aby se česká loďka nepřevrhla,“ uvedl Schwarzenberg. Dodal, že prezident by neměl příliš do politiky a konání vlády zasahovat.

Na dotaz, zda by bránil vzniku vlády ČSSD a KSCM, uvedl: „Pre-

Měl by se daňový balíček, a tedy i důvěra Nečasově vládě, schvalovat ve Sněmovně až po kongresu ODS, který bude už za dva týdny? Tak by si to zřejmě přál premiér Petr Nečas a část občanských demokratů.

Signál dal vůdce rebelů Petr Tluchoř, který navzdory jednání se špičkami ODS už oznámil, že „daňový balíček je mrtvý“.

ČSSD a vládní TOP 09 i rebelové v ODS však tlačí na to, aby bylo jasno už příští týden. To by mohlo přiblížit pád vlády, od kterého si soc. dem. slibuje i přiblížení nových voleb. Nejspíš by to vedlo i ke změně v čele ODS.

Vůdce rebelů Petr Tluchoř už sdělil, že nezná „žádný důvod, aby se balíček schvaloval až po kongresu“. Stejně mluví i další

kládat to. Tedy ještě před kongresem ODS,“ řekl.

Také Boris Šťastný čeká, že balíček už nebude oživen.

„Jako loajálnímu poslanci je mi jedno, kdy se bude hlasovat. Ale je to rozhodně důležité pro vedení ODS, které by na kongresu mohlo dostat tolik potřebnou zpětnou vazbu od delegátů z regionů. Může získat mandát, že ústup od programových cílů a zvyšování daní je v pořádku, nebo naopak. Jsem přesvědčen, že i kvůli našemu dalšímu působení ve vládě je důležité znát názor kongresu,“ sdělil Právu.

Na Tluchořova slova, že daňový balíček je mrtvý, opáčil: „Pokud ODS nerezignuje na své principy, tak balíček už je v tuto chvíli na pokraji smrti, na říze-

PROBLÉMY S VLASY

Na čtené dotazy čtenářů znovu zveřejňujeme adresu firmy SENS, která se úspěšně zabývá prodejem minerálních vlasových preparátů TH. Je to SENS - 697 01 Kyjov, Komenského 606, tel.: 518 611 517. Před nedávnem jsme s vedením této firmy přinesli rozhovor o problematice vypadávání vlasů a o přípravcích TH, které tato firma velmi zdařile uvedla na tuzemský trh. Dozvěděli jsme se o výrobcích TH, které vyvinuli podle nejnovější technologie špičkoví odborníci ze tří států. Jedna kompletní kúra i s přesným návodem použití se skládá ze dvou kusů krému TH (1 ks 330,- Kč) a šampónu TH (330,- Kč). Celou kúru tedy pořídíte za 990,- Kč. Dle obrovského ohlasu spokojených zákazníků se konečně osvědčil preparát, který skutečně zastaví padání vlasů a obnoví jejich nový růst. Zároveň nás zástupci firmy ujistili, že tyto přípravky jsou k dostání nejen v místě firmy, ale velmi rychle využijí písemně i telefonické objednávky, a to zasláním zboží na dobírku.

(Inzerce) PFS8490

připravil M. K.

Doufám v eutanázii balíčku, řekl Šťastný z ODS

V. VÝZNAM A HODNOTA ZNAKU

Význam neexistuje v individuálních znacích, ale musíme jej derivovat z kontextu jednotlivých znaků. Nejsou žádné pravidle, obsahy, na základě kterých by byly definovány znaky či pojmy, ale jejich význam je dán tím, čím se liší od ostatních částí systému.

DRUHÝ PLÁN ZROZENÍ VÝZNAMU: HODNOTA ZNAKU

- Vedle vertikálního propojení „označujícího“ a „označovaného“ v každém znaku je zde ještě druhá rovina konstrukce významu - vztah *mezi* jednotlivými znaky.
- Zatímco „označování“ závisí na vztazích mezi dvěma částmi znaku, **HODNOTA** znaku je determinována vztahy mezi **znakem a ostatními znaky** v daném znakovém systému jako celku.

OZNAČOVANÉ
OZNAČUJÍCÍ

OZNAČOVANÉ
OZNAČUJÍCÍ

OZNAČOVANÉ
OZNAČUJÍCÍ

- **Hodnota** představuje **vztah znaku k dalším znakům v systému**. Hodnota je to, co nejvýrazněji význam determinuje, ale **nejde o význam**.
- Například ke stanovení toho jakou **hodnotu** má jedno Euro je třeba vědět, za co jej lze směnit například při porovnání s dolarem.
- **O hodnotě však nemůžeme mluvit, pokud je znak či pojem zaměnitelný za něco jiného. V takovém případě jde o stejný význam.**

- Saussurova koncepce znaku je diferenční.
- Jazyk představuje systém **funkčních diferencí a opozicí**.
- V jazyce stejně jako v ostatních sémiologických systémech je to, co **odlišuje znak zároveň i tím, co jej konstituuje**.
- „Jednopojmový“ jazyk je v tomto ohledu nesmysl – jeden pojem by byl aplikován na vše a nediferencoval by nic.

- Jako příklad můžeme užít šachovnici:

Hodnota každé šachové figurky závisí na její pozici na šachovnici.

ZNAK JE TAK VÍCE NEŽ JEN SUMA JEHO ČÁSTÍ.

■ Například reklama zabezpečuje 'umístění - positioning' produktu na principu difference.

■ Nejde tedy o *vztah reklamních označujících k reálnému světu referentů*, ale o *co nejvýraznější diferenciaci každého reklamního znaku od dalších znaků v reklamním systému*.

BINÁRNÍ OPOZICE, LOGIKA KONKRÉTNÍHO

„Svět nemůžeme poznat v jeho vlastních pojmech, ale pouze skrze pojmové struktury naší kultury.“

CLAUDE LÉVI-STRAUSS (1908-2009)

- Pojmy jsou definovány ne pozitivně tj. z pohledu jejich obsahu, ale negativně v kontrastu s dalšími jednotkami ve stejném systému.
- **Komunikát** (pojem, sdělení, promluva, záběr, střih apod.) je tím, čím ostatní nejsou.
- Jedním z nejmocnějších nástrojů tvorby významů jsou tzv. **binární opozice**, které v rámci své strukturální antropologie užívá **Claude Lévi-Strauss** (*základní opozici tvoří následující dichotomie*

příroda/kultura,

život /smrt/

- Strukturalismus se snaží odhalit **pojmové struktury**, na základě kterých jednotlivé kultury organizují své vnímání a chápání světa.
- Strukturalismus ovšem neodmítá existenci vnější univerzální reality, ale **popírá možnost či schopnost lidských bytostí tuto realitu uchopit v její objektivní, kulturně nepodmíněné podobě.**
- **STRUKTURALISMUS SI KLADE ZA CÍL ZJISTIT JAKÝM ZPŮSOBEM LIDÉ DÁVAJÍ SVÉMU ŽIVOTNÍMU SVĚTU SMYSL.**

■ SYSTÉM BINÁRNÍCH OPOZICÍ

- sestává ze dvou vzájemně spjatých kategorií, které ve své nejčistší formě zahrnují universum.
- V rámci dokonalé binární opozice je vše buď v rovině A nebo B. **Aplikace tohoto principu nám umožňuje dávat světu smysl.**
- Kategorie A ovšem nemůže existovat sama o sobě, jako esenciální kategorie, ale jen ve strukturovaném vztahu s kategorií B.
- Kategorie A dává smysl pouze proto, že není kategorií B.

- Jinými slovy, binární opozice charakterizuje **kontrastní vztah znaků stojících ve významové opozici.**
- Například **město/vesnice, muž/žena, dítě/dospělý, veřejné/soukromé, civilizované/ divoké.**
- Binární opozice, stejně jako všechny znaky systému nejsou přirozenou strukturou, ale jde o **kulturní výtvořy.**

- Binární opozice tak pomáhají uspořádat významy. Například město a venkov charakterizují následující opozice:

město

umělé

znečištěné

přelidněné

vzrušující

komerční

nebezpečné

venkov

přirozený

čistý

liduprázdný

nudný

nekomerční

bezpečný

- Uvedený seznam zahrnuje konotace města a venkova, které ve svém celku vytvářejí **MÝTUS** městského a venkovského života.

- Jiným příkladem ilustrujícím roli a přítomnost binárních opozicí v kultuře je **příběh stvoření v knize Genesis**.
- Nemusíme jej číst jen jako naraci o stvoření, ale též jako **vyprávění o zrodu kulturních kategorií**, které tomu vyprávění dávají smysl:
  - **temnota zde byla oddělena/ od světla/**
  - **země od /vzduchu/**
  - **země byla rozdělena do kategorií půdy /a vody/**
  - **vody se zde dělí do vod mořských – neplodných/ a vod nebeských plodných (deště).**

- **Poslední příklad demonstruje mechanismus vytváření smyslu druhého stupně,**
- **jsou využity kategorie, které zřetelně existují v přírodě, kategorie, jež jsou pro nás příkladem vnější reality.**
- **Ty pak jsou použity k vysvětlení obecnějších a mnohem kulturně specifitějších pojmů.**

Konstrukce binárních opozicí je univerzální proces vytváření smyslu.

Je univerzální proto, že

a/ je produktem biologické struktury lidského mozku a je tedy **druhově specifická**,

b/ objevuje se ve všech kulturách a společnostech.

VÝZNAM A SMYSL

- Existuje rozdíl mezi tím:
  - a/ co komunikát znamená a
  - b/ tím k čemu mimo jazyk odkazuje
- Jde ovšem o to, jak ukotvit tyto pojmy v přírodě, ne v kultuře, a to tak, aby se jevily jako přirozený a ne kulturní proces.
- To znamená, že opozice zjevně přírodních kategorií - jako jsou mořské vody a dešťové vody jsou užity k vysvětlení a naturalizaci mnohem abstraktnějších, kulturně specifitějších pojmů - plodnosti a neplodnosti.

- Média často užívají binárních opozice, aby **efektivněji strukturovaly své reprezentace.**
- Text, který užívá mechanismu binárních opozicí obvykle **připisuje pozitivní hodnotu jedné straně, aby vynikla nepřijatelnost strany druhé.**
- Například opozice **MY : ONI** bývá nezřídka užívána v nacionalistickém kontextu s cílem posílit národní identitu apod.

LOGIKA KONKRÉTNÍHO

- jde o univerzální mechanismus či proces vytváření **smyslu abstraktních pojmů** metaforickou transpozicí jejich struktury diferencí na **diference konkrétních pojmů**, které se jeví jako

PŘIROZENÉ

Anomální struktury (kategorie)

nezapadají do systému binárních opozicí.

a/ sedí na dvou židlích a zatemňují jasnost svých hranic.

b/ tyto kategorie mají v sobě příliš významů a ohrožují proces vytváření smyslu. Musí být proto kontrolovány.

Například reprezentace adolescentů:

nejsou ani dětmi ani dospělými, a proto jsou často schematicky zobrazováni jako problematičtí.

**Nepravidelné struktury mají vždy dva zdroje:
PŘÍRODU A KULTURU.**

Například had v knize Genesis není ani pozemské zvíře, ani mořský živočich, ale má charakteristiky obojího.

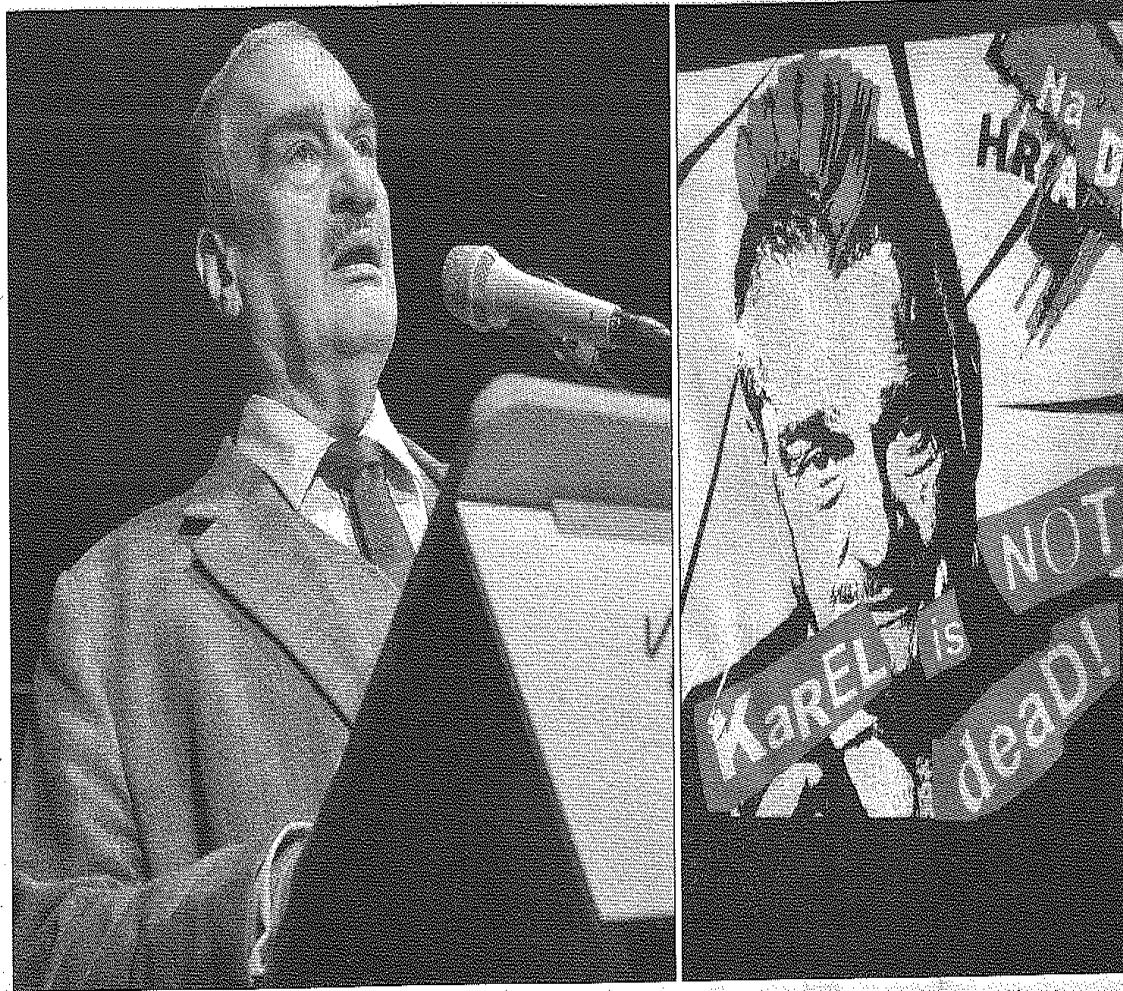
Takové kategorie bývají označovány jako svaté nebo musí být kontrolovány tak, že je z nich učiněno tabu.

Například homosexualita zatemňuje, ohrožuje jasnost rodových kategorií. Ve společnostech, kde hraje rodová identita významnou roli je proto obklopena různými typy tabu - morální, právní atd.

Pankáč Schwarzenberg už odstartoval

Kandidát TOP 09 na Hrad Karel Schwarzenberg představil na včerejší tiskové konferenci i své nové tričko.

Foto PRAVO – Petr Horník

Ministr zahraničí a šéf TOP 09 Karel Schwarzenberg včera odstartoval svou prezidentskou kampaň. Voličům slíbil, že když se na Pražský hrad dostane, zůstane stejným, jako je dnes. „Kdyby mně to ale stoupl do

sebeironickou hláškou, která zli dověla: „Když se kecaj nesmysly, raději spím.“

Včera Schwarzenbergovi lidé rozdávali novinářům tričko, na kterém je šéf české diplomacie zpodobněn jako pankáč s kohoutkem na hlavě a s nápisem „KAREL IS NOT DEAD!“

Na Hradě by chtěl pokračovat ve šlepičích Václava Havla, který byl jeho „vynikající učitel a nedostupný vzor“. Podle svého programu bude k dění v republice kritický. „Všechny nepravosti hodlám nazývat pravým jménem a podpořím příchod nových mo-

vychyluje, že závaží tihnou jednou stranou. Já mám obavy, aby se česká loďka nepřevrhla,“ uvedl Schwarzenberg. Dodal, že prezident by neměl příliš do politiky a konání vlády zasahovat.

Na dotaz, zda by bránil vzniku vlády ČSSD a KSCM, uvedl: „Pre-

PROBLÉMY S VLASY

Na čtené dotazy čtenářů znovu zveřejňujeme adresu firmy SENS, která se úspěšně zabývá prodejem minerálních vlasových preparátů TH. Je to **SENS - 697 01 Kyjov, Komenského 606, tel.: 518 611 517**. Před nedávnem jsme s vedením této firmy přinesli rozhovor o problematice vypadávání vlasů a o přípravcích TH, které tato firma velmi zdařile uvedla na tuzemský trh. Dozvěděli jsme se o výrobcích TH, které vyvinuli podle nejnovější technologie špičkoví odborníci ze tří států. Jedna kompletní kúra i s přesným návodem použití se skládá ze dvou kusů krému TH (1 ks 330,- Kč) a šampónu TH (330,- Kč). Celou kúru tedy pořídíte za 990,- Kč. Dle obrovského ohlasu spokojených zákazníků se konečně osvědčil preparát, který skutečně zastaví padání vlasů a obnoví jejich nový růst. Zároveň nás zástupci firmy ujistili, že tyto přípravky jsou k dostání nejen v místě firmy, ale velmi rychle využijí písemně i telefonické objednávky, a to zasláním zboží na dobírku.

(Inzerce) PF68490 připravil M. K.

Doufám v eutanázii balíčku, řekl Šťastný z ODS

Měl by se daňový balíček, a tedy i důvěra Nečasově vládě, schvalovat ve Sněmovně až po kongresu ODS, který bude už za dva týdny? Tak by si to zřejmě přál premiér Petr Nečas a část občanských demokratů.

Signál dal vůdce rebelů Petr Tluchoř, který navzdory jednání se špičkami ODS už oznámil, že „daňový balíček je mrtvý“.

ČSSD a vládní TOP 09 i rebelové v ODS však tlačí na to, aby bylo jasno už příští týden. To by mohlo přiblížit pád vlády, od kterého si soc. dem. slibuje i přiblížení nových voleb. Nejspíš by to vedlo i ke změně v čele ODS.

Vůdce rebelů Petr Tluchoř už sdělil, že nezná „žádný důvod, aby se balíček schvaloval až po kongresu“. Stejně mluví i další

kládat to. Tedy ještě před kongresem ODS,“ řekl.

Také Boris Šťastný čeká, že balíček už nebude oživen.

„Jako loajálnímu poslanci je mi jedno, kdy se bude hlasovat. Ale je to rozhodně důležité pro vedení ODS, které by na kongresu mohlo dostat tolik potřebnou zpětnou vazbu od delegátů z regionů. Může získat mandát, že ústup od programových cílů a zvyšování daní je v pořádku, nebo naopak. Jsem přesvědčen, že i kvůli našemu dalšímu působení ve vládě je důležité znát názor kongresu,“ sdělil Právu.

Na Tluchořova slova, že daňový balíček je mrtvý, opáčil: „Pokud ODS nerezignuje na své principy, tak balíček už je v tuto chvíli na pokraji smrti, na říze-

Druhý typ anomálních struktur je produkován kulturou samou, a to v situaci, kdy jsou hranice vymezující jednotlivé pojmy příliš tvrdé, ostré, příliš děsivé.

Cílem kultury je pak přiblížit tyto zdánlivě nesmiřitelné hranice. Tak se mnoho kultur pokouší přiblížit bohy a lidi za použití takových anomálních kategorií, figur jako jsou andělé nebo Ježíš.

Podobně je zde spousta mytologických figur, které se pohybují mezi lidmi a zvířaty (vlkodlak, kentaur, sfinga) a mezi živými a mrtvými - vampýr, upír, zombie.

STRUKTURALISTICKA ANALYZA TITULNÍ STRANKY WEEKLY WORLD NEWS

How to tell if YOU are descended from a space alien

WEEKLY WORLD

NEWS

November 1, 1998

30087

65¢

**GUN-TOTING MOM
RESCUES NIECE
FROM KIDNAPPER**

Terminal patients were weighed before and after they died!

HUMAN SOUL WEIGHS 1/3,000TH OF AN OUNCE

'This proves there IS life after death,' say top scientists

Painting of Elvis weeps real tears!

Psychic makes river run backwards

Gutsy girl swims
herself to death!

Oops! Cheatin' hubby
tries to date his own
wife at a singles bar!

Zdá se, že jde o kolekci nesouvisejících příběhů. Při detailnějším pohledu zde vidíme

SPOLEČNOU HLUBINNOU STRUKTURU

Hlavní texty naznačují přítomnost této hlubinné struktury.

Jedna ze zpráv se zabývá tématem vědeckého důkazu existence duše a posmrtného života.

Strukturálně je tento článek velmi blízko příběhu o slzách na obraze Elvise Prestleyho.

Oba příběhy pracují s binární opozicí život a smrt.

Od ní se pak odvozují další kulturně specifičtější tedy méně hluboké opozice, do kterých lze oba texty transformovat:

- *věda /náboženství*
- *racionalita/iracionalita*
- *světskost/zázračnost*
- *křesťanství/pohanství*
- *přirozený/nadpřirozený*

■ Tato primární analýza otevírá další možnosti interpretace:

1/ uvedené opozice jsou užity ke zpochybnění sociálně dominantních hodnot. V racionalistické a křesťanské společnosti je vztah mezi vědou a náboženstvím nezbytně křehký a společnost se snaží podržet tyto dvě domény oddělené. V případě konfliktu samozřejmě vítězí věda.

V daných člancích jsme však vystaveni zkušenosti překračující sílu vědecké explanace. **Oba texty sdělují, že vědecká pravda nemusí být hodnotnější než pravda náboženská.**

2/ Jednotka může změnit své místo v systému na základě existence ostatních jednotek, respektive ve vztahu k těmto jednotkám, které ji obklopují. Přitom nemusí být celá struktura systému porušena.

- Tak křesťanství může změnit svou pozici z méně sociálně akceptované (ve srovnání s vědou) k sociálně „silnější“ (ve vztahu k pohanství).
- Příběh „O slzách na obrazu Elvise Prestleyho“ oponuje křesťanství, jelikož tvrdí, že takové zázraky nejsou vyhrazeny pouze Bohu, Kristu a svatým. Ale i rockovým hvězdám.

3/ Se strukturou opozit

- normální/abnormální,
- vědecké/ nevysvětlitelné

pracuje **text o změně směru proudění řeky způsobené mentální aktivitou.**

- Vědecký rozum zde stojí proti nevysvětlitelnému. Rozum a věda jsou zde ztělesněny v zákonech pravděpodobnosti zatímco **koincidence či náhoda** jsou produktem nevysvětlitelného systému ležícího za hranicemi racionality.

4/ I zbývající, mnohem každodennější zprávy - o matce zachraňující svou neteř a dívce, která zemřela na následky plaveckého tréninku se zabývají **otázkami života a smrti**, i když více na fyzické než spirituální rovině.

Dominují zde spíše sociální normy.

Postavy jsou i v těchto příbězích reprezentovány jako abnormální.

*4A/ Sport je oficiálně podporován jako **nástroj** rozvoje sociálně oceňovaných hodnot (přátelství, fair play, fyzická zdatnost, zdraví).*

*Příběh plavkyně, která pracovala příliš tvrdě, aby splnila přání svého trenéra (je zde implicitní paralela k roli dělníka, který pracoval příliš tvrdě pro svého šéfa) až za to zaplatila smrtí **tuto podporu zpochybňuje.***

*4B/ Matka osvobozující svou neteř před únoscem
porušuje sociální normy*

maskulinity/femininity

veřejného(oficiálního) a privátního (indiv).

*Tato žena plní funkce, které jsou normálně
rezervovány **pro muže a policii**. Je ve své
situaci dvojnásobně oslabena (je žena a privátní
osoba).*

Svým úspěchem prolamuje sociální normy.

*Tento příběh je de facto o jejich zpochybnění
prostřednictvím jejich inverze.*

- Celá titulní strana je postavena na **nepravděpodobných sděleních**, které u nás vyvolávají pochybnost, ale čtenáře zabaví.
- Jinými slovy uvedená titulní stránka **oslovuje ty, kteří jsou v současné západní společnosti nespokojení či neztotožnění s jejím hodnotovým systémem.**

- Bulvární média se tak obrací k lidem nespokojeným a nabízejí jim způsob jak zvládnout život v systému, který oni vnímají jako nespravedlivý. Nabízí jim mechanismus

obecné nedůvěry a skepticismu

- který de facto odmítnutím/zpochybněním tradičních hodnot a pravd zpochybňuje status quo, a to skrze MÝTICKOU STRUKTURU spojující jednotlivé příběhy na uvedené stránce následujícím způsobem:

- *Věda/Náboženství*
- *Racionalita /Iracionalita*
- *Vysvětlitelné/Nevysvětlitelné*
- *Křesťanství/Pohanství*
- *Světský/ Zázračný*
- *Přirozený /Nadpřirozený*
- *Fyzický/Psychický*
- *Pravděpodobnostní /Náhoda*
- *Maskulinní/Femininní*
- *Veřejné /Privátní*
- *Oficiální /Individuální*
- *Mocné/ Slabé*
- ---
- *Kultura,Společnost / Příroda*
- *Smrt /Život*

Hlubinná univerzální opozice

SMRT/ŽIVOT KULTURA/PŘÍRODA

- *je transformována do kulturně, historicky a politicky specifictějších kategorií. (logika konkrétního)*
- *Tento vztah je opakem toho, co je běžně očekáváno. Pozitivní kategorie **PŘÍRODA** a **ŽIVOT** jsou zde spojeny se slabým a desaprobovaným.*
- *Sociální systém, který toto spojení odmítá je prezentován jako nepřirozený a neadekvátní. Hodnoty, jež snižuje jsou prezentovány jako pozitivnější a pravdivější.*
- *Setkáváme se zde s takovým pojetím PŘÍRODY, které naše společnost odmítá ve jménu vědeckého rozumu.*

XI. KÓDY

jsou systémy, do kterých jsou organizovány znaky. Tyto systémy fungují na základě pravidel, která sdílí všichni členové komunity, kteří daný kód užívají.

- 1/ kódy sestávají z jednotek, které jsou uloženy v paradigmatech, ze kterých jsou vybírány,
- 2/ tyto jednotky jsou syntagmaticky kombinovány do textu či jiné formy sdělení
- 3/ kódy distribuují významy na základě dohody jejich uživatelů,
- 4/ každý kód potřebuje svůj „nosič“ - přenosové médium,
- 5/ kódy jsou ze své povahy plné „mezer“, jsou nekonzistentní a více či méně proměnlivé, respektive podléhají sociálnímu a kulturnímu tlaku,
- 6/ kódy slouží jako nástroje klasifikace a organizace sociální reality.

KÓDY – ZÁKLADNÍ TYPY

1/ Kódy analogové a digitální

2/ Arbitrární a logické kódy

3/ Konvencionální kódy a aberantní dekódování

4/ Estetické a sociální kódy

5/ Reprezentační a prezentační kódy

5a/ Kód s širokým nebo malým dosahem

6/ Rozvinutý a omezený kód

7/ PREZENTAČNÍ KÓDY (NONVERBÁLNÍ KOMUNIKACE):

- a/ jsou spíše analogické než digitální. Proto takové nonverbální signály jako je například mimika, gestika či intonace nelze jednoznačně kategorizovat jako takové jednotky jakými jsou čísla či písmena,
- b/ část nonverbálních kódů charakterizuje jejich ikonicita, respektive podobnost se zastupovanými jevy jako je tomu například v pantomimě apod.,
- c/ některé nonverbální kódy nesou univerzální významy. To se týká především signálů indikujících ohrožení či emocionálně zatížených situací, které mohou být biologicky determinované,
- d/ nonverbální kódy umožňují simultánní přenos řady sdělení, a to prostřednictvím současného užití gestických, mimických, hlasových a jiných signálů,

- **e/ nonverbální signály též spouští automatickou odpověď, která není kognitivně zpracovávána (např. sešlápnutí plynového pedálu při rozsvícení zeleného světla na semaforu),**
- **f/ nonverbální signály se nezřídka rodí zcela spontánně,**
- **g/ systémy nonverbálních kódů disponují řadou charakteristik společných s jazykem, i když jejich naprosté ztotožnění je nemožné. Základní roli v tomto smyslu hraje možnost segmentovat jazyk i nonverbální kódy do specifických jednotek.**
- **Současně platí, že významy připisované verbálním i nonverbálním sdělením jsou kontuálně zakotvené, což znamená, že komunikátoři mohou kombinovat relativně malý počet znaků do téměř neomezeného množství komplexních významových kombinací.**

Podle typu šířeného významu můžeme rozlišit sedm základních typů nonverbálních, prezentačních kódů:

- 1/ pohybové projevy (gestika, držení těla, postoj, pohyby hlavou apod.)
- 2/ mimika
- 3/ pohyby očí (oční kontakt)
- 4/ tělesný kontakt
- 5/ vnější úprava, vzhled
- 6/ orientace, tělesná blízkost (proxemika)
- 7/ zabarvení hlasu

- **Četnost tělesných kontaktů jako projevů řeči těla za hodinu ve vybraných městech různých městech:**
- Porto Rico - 180;
- Paříž - 110;
- Gainesville (Florida) 2;
- Londýn 0
- (Jourard in: Argyle 1969, 93).
- **Typologie tělesné blízkosti jako indikátor povahy realizovaných vztahů:**
- a/ 0-18 palců - možnost intimního kontaktu (1 palec = 2,54 cm),
- b/ 1,5 - 4 stopy - osobní kontakt (1 stopa = 0,304 m),
- c/ 4 - 12 stop - veřejný kontakt.
- Edward Hall: „Our silent language“ (1959)
- Vzdálenosti ovšem variují kulturu od kultury.

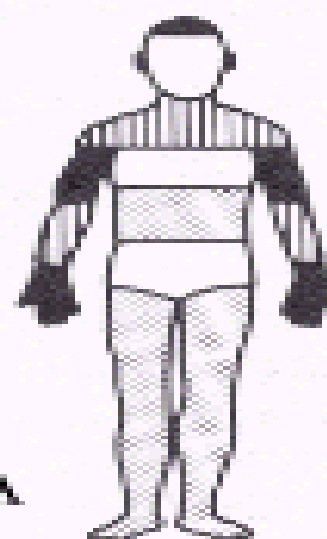
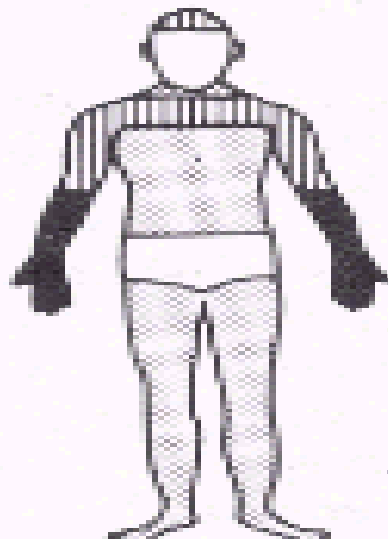
Where the body has been touched in the USA and Japan

O. Sex Friend

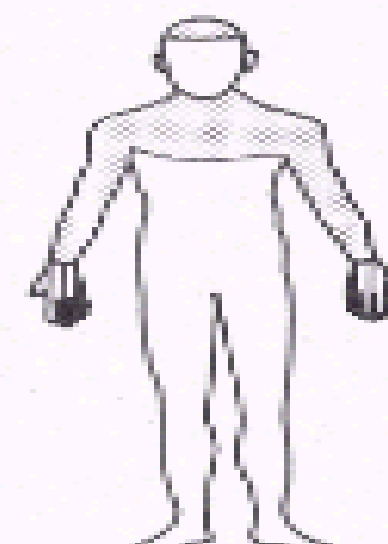
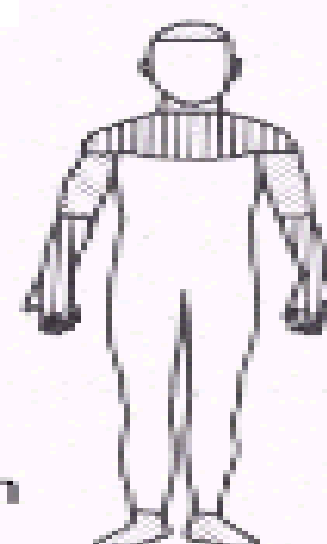
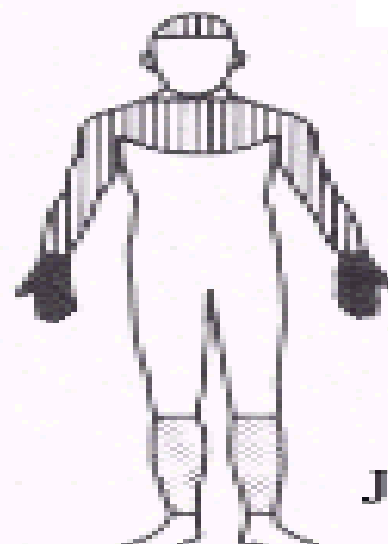
S. Sex Friend

Mother

Father

USA

Japan

□ 0-25%

▨ 26-50%

▤ 51-75%

■ 76-100%

Source: Barnlund 1975

ROZVINUTÝ A OMEZENÝ KÓD

(*B. BERNSTEIN: CLASS, CODE AND STRUCTURE*)

RESTRICTED/ELABORATED CODE)

- Studie mladých britských mužů pocházejících z dělnických a středostavovských rodin. V magnetofonovém záznamu diskuse těchto jedinců týkající se trestu smrti identifikoval Bernstein následující difference:
  - 1/ řeč středostavovských mluvčích byla relativně neosobní a více individualistická. Častěji bylo užíváno zájmeno já než *ty* nebo *oni*.

- 2/ projev dělnických diskutérů byl méně individualistický a zaměřoval se primárně na posílení společenské pozici mluvčího. Proto se často objevovaly krátké „ujišťující fráze typu „*však víš*“, nebo „*není to tak?*“, „*nemám pravdu?*“, které „testovaly“ míru porozumění u příjemců sdělení. Dělničtí mluvčí užívali delší fráze, ustálená spojení, kratší slova a v jejich projevu byly méně přítomny odmlky než u středostavovských diskutérů, kteří podle Bernsteina potřebovali **více času na promyšlení svých promluv** a pauzy v jejich projevu byly delší.

OMEZENÝ KÓD

- 1/ **menší slovní zásoba**
- 2/ **jednodušší syntax**
- 3/ **preference verbální komunikace vyjadřující konkrétní, zde a nyní.**
- 4/ **významnou roli hrají neverbální kódy.**
- 5/ **záleží spíše na tom, jak je sdělení řečeno než, co je řečeno.**
- 6/ **Bernstein hovoří o „vitalitě“ či „živosti řeči“**
- 7/ **individuální diference se zde projevují především skrze indexické kódy neverbální komunikace.**
- 8/ **organizace komunikovaných ideí se zde neopírá o logickou konstrukci jednotlivých sekvencí, ale spíše o asociativní princip.**
- 9/ **vlastní sdělení mají spíše deskriptivní, konkrétní a narativní povahu, respektive postrádají analytický či abstraktní rozměr.**

- **10/ obsahy komunikované v omezeném kódu mají tendenci být redundantní, respektive jsou vysoce predikovatelné a realizují spíše fatické než referenční funkce.**
- **11/ omezený kód je tak primárně orientován na sociální vztahy. To znamená, že je indexem statu mluvčího v rámci dané skupiny a zajišťuje vyjádření skupinového členství - toho, co mluvčí sdílí s příjemcem.**
- **12/ Je zde patrná závislost na sdílených zájmech a zkušenostech komunity. Omezené kódy jsou orientovány na takové sociální kategorie, pro které mají všichni či většina členů komunity stejný význam.**
- **13/ závisejí na kulturní zkušenosti a klíčovou roli zde hraje lokální kulturní identita, která redukuje potřebu mluvčích verbalizovat individuální zkušenost.**

ROZVINUTÝ KÓD

- 1/ blíží psanému projevu a má tak blíže k reprezentačním, symbolickým sdělením.
- 2/ To znamená, že je entropičtější a více naplňuje referenční funkci, respektive slouží k zachycení abstrakcí.
- 3/ Primárně umožňuje realizovat **individuální záměr** či **individuální charakteristiky** mluvčího, aniž by však na prvním místě šlo o zdůraznění statusové role mluvčího v rámci sociální skupiny.
- 4/ slouží k **verbalizaci významů**, které výrazně akcentují individuální roli mluvčího.
- 5/ závisí **na formálním vzdělání** - musí být učen - a umožňuje vyjádření **individuální odlišnosti mezi mluvčím a příjemcem**.
- 6/ Rozvinuté kódy **posilují pozici mluvčího**, jelikož umožňují oslovit širší publikum, respektive odlišné typy osobností.
- 7/ Současně ovšem **mohou být odcizenější než kódy omezené**, jelikož *„oddělují cítění od myšlení, já od druhého, privátní mínění od role závazné povinnosti“*

KRITIKA

- Lawton a Robinson upozornili na skutečnost, že celá teorie nebere v úvahu **kontext jednotlivých promluv**.
- Bernstein totiž implicitně předpokládá, že zvolený způsob řeči závisí pouze na mluvčím a **ignoruje situaci**, ve které se komunikuje.
- Bernstein na tuto kritiku reagoval zavedením kategorie
- „**řečových variant**“ - odrážejí způsob vyjadřování vhodný pro určitou situaci. Jinými slovy jde o kategorii, která reflektuje nejen to, „o čem se mluví“, ale zvláště to „**jak se mluví**“.

DEFICITNÍ vs. DIFERENČNÍ TEORIE

- Bernstein postupně začal vnímat **jazykové kódy**, na rozdíl od řečových variant, jako jakási **obecná pravidla**, která nejsou pozorovatelná bezprostředně.
- Bernstein tak vlivem kritiky připustil, že omezený kód neznamena nutně omezenou mentální aktivitu a že **jednotlivé kódy nelze jednoznačně přiřadit různým sociálním vrstvám**.
- Opustil tak tzv. deficitní komunikační teorii a orientoval se spíše na teorii diferenční, která tvrdí, že škola jako sociální instituce středních vrstev klade na žáky takové požadavky, že děti z nižších vrstev nejsou schopny využít při výuce vlastní zkušenostní obzor.
- **Komunikace plní různé funkce v různých sociálních kontextech.**
- **Oba typy kódů jsou pro mezilidskou komunikaci nezbytné.**